

## Розділ I. Гуманістичний зміст історії виникнення і розвитку філософії.

### Тема 1 . Вступ. Філософія як специфічний тип знань.

«Філософія» (від грец. *phileo* – *любов* та *sophia* – *мудрість*) – дослівно означає «*любов до мудрості*» (в слов'янському дослівному перекладі «*любомудріє*»).

**Філософія** – одна з найдавніших сфер людського знання та духовної культури. Зародилась у VII-VI ст. до н.е. в Індії, Китаї, Стародавній Греції.

Введення в європейську культуру терміна "**філософія**" пов'язане з ім'ям Платона (IV ст. до н.е.).

За деякими даними слово "**філософ**" вперше вжив *грецький математик Піфагор* (VI ст. до н.е.). Давні джерела переповідають, що саме Піфагор вперше назвав себе *не мудрим, а любителем та шукачем мудрості* (філософом).

#### Що таке мудрість?

**Мудрість** – це ставлення людини до життя взагалі, що виявляється у вчинках, а обґрунтовується загальним поглядом на місце людини у світі, її світоглядом.

Таким чином, мудрість як філософський феномен - це форма духовно-практичного осмислення дійсності, з'ясування причин, тенденцій розвитку всього сутнісного, передбачування наслідків цього розвитку на основі поєднання інтелекту та практичного досвіду.

#### Основні джерела філософії: міфологія, релігія.

**Міфологія.** Перша спроба людини пояснити походження і пристрій світу, причини стихійних явищ й те породили міфологію (від грецьк. *mifos* - *переказ, сказання* і *logos*-*слово, поняття, вчення*).

У духовному житті первісного суспільства міфологія домінувала, виступала як універсальна форма суспільної свідомості.

**Міфи** – давні оповіді різних народів про фантастичних істот, про богів, про космос. Міфи пов'язані з обрядами, звичаями, містять моральні норми й естетичні уявлення, поєднання дійсності й фантазії, думки і почуття.

Справді, міфологічна свідомість у межах тієї історичної епохи була способом розуміння світу. З допомогою міфу минуле пов'язували з сьогоденням і майбутнім, закріплювалася система цінностей, підтримувалися певні форми поведінки.

Міфічна свідомість включала у себе також пошук єдності природи й суспільства, світу й ослаблює людину, вирішення суперечностей, гармонії, внутрішнього згоди людського життя.

Через казки, легенди, історичні перекази **міфологічні образи** увійшли до культури різних народів – у літературу, живопис, музику, скульптуру. Міфами наповнені світові релігії – християнство, іслам, буддизм. З іншого боку, деякі особливості міфологічного мислення зберігаються у масовій людській свідомості навіть тоді, коли міфологія втрачає свою стару роль.

З згасанням первісних форм життя міф як особлива щабель розвитку суспільної свідомості зжив себе, зійшов із історичної сцени. Не припинився розпочатий міфологічним свідомістю пошук відповіді на особливі питання – про походження світу, людини, культурних навичок, соціального устрою, таємниці походження і смерть. Їх успадкували від міфу співіснуючі у століттях дві найважливіші форми світогляду – релігія і філософія.

**Релігія.** Релігія (від латів. **religio** – *благочестя, побожність, святиня, предмет культу*) – таку форму світогляду, у якій освоєння світу здійснюється через його подвоєння на земний – природний, сприймається органами почуттів, і потойбічний – «небесний», надчутливий.

Релігійне світогляд відрізняється від міфологічного вірою в існування надприродних зусиль і їх чільну роль світобудові і життя людей. Релігійна віра проявляється у поклонінні вищих сил: тут спліталися початку добра і зла, демонічні і божественні боку релігії довгий час розвивалися паралельно. Звідси змішане відчуття страху й поваги віруючих стосовно вищих сил.

Пізніше формується образ єдиного Бога – вищого істоти. У зрілих формах релігій ідея бога перемагає все демонічне, звільняється з нього. Бог мислиться як страж звичаю, традиції, моральності.

**Віра** – спосіб існування релігійним усвідомленням, особливого настрою, переживання. Зовнішньою, соціально значимою формою прояву віри служить культ – система усталених ритуалів, догматів.

Спорідненість, близькість філософії і релігії у тому, що обидві вони – суспільно-історичні форми світогляду, вирішують подібні завданнями світопоянення і впливу і на свідомість, поведінка людей. Але велика і їх відмінність. Тисячоліттями філософськи мислячих людей становили мізерну частину - у загальній кількості глибоко релігійних людей. Природно, що мислити вільно, самостійно могли лише освічені, інтелектуально розвинені люди. А більшість черпало свої моральні норми та загальносвітоглядні установки з релігійно-церковних джерел. Лише зі зростанням освіченості, культури, із великим науковим прогресом двох століть філософські знання, дослідження отримали більш як стала вельми поширеною у світі.

## **Функції світогляду**

**Світогляд** – сукупність уявлень людини про себе, про світ, про свої взаємини зі світом, про своє місце в світі та життєве призначення.

**Світогляд** є формою загального людського самовизначення:

- Дає людині не просто закони, знання реальності, а знання з певною оцінкою та відношенням;

- Предмет **світогляду** – відносини людини зі світом;

Звідси випливає, що **світогляд** включає та синтезує низку інтелектуальних утворень: *цінності, переконання, знання, бажання, погляди, принципи, життєві орієнтири*.

**Світогляд** становить основне **ядро особистості**, бо він формує підґрунтя для намірів та планів людини. Він формує важливі життєві цінності, з яких ми утворюємо норми поведінки та життєву позицію.

**Світогляд** дозволяє самоутвердитись особі в навколишньому середовищі. Щоб мати чітку орієнтацію в світі людині не потрібні докази істинності знання про світ. Це вона отримує через вибір, зумовлений не стільки знаннями про світ, скільки оцінкою певних ситуацій.

**Цінності** – *мета, яка виступає для людини сталою та бажаною формою сприйняття*.

Завдяки цінностям **світогляд** набуває духовно-практичного характеру, тобто будь які вияви реального світу формують духовний світ людини, підлягаючи певним оцінкам. Цінності розділяють світ, надають йому смисловий лад і **полегшують** орієнтацію людини у світі.

**Філософія - теоретична форма світогляду, спрямована на критичне осмислення та дослідження проблем світогляду, з метою підвищення ступенів достовірності та надійності таких вирішень.**

Філософія – історична епоха осягнена розумом. Г.Гегель

Філософія – пошук гармонії знань про світ з життєвим досвідом людей, з їх надіями та ідеалами.

Філософія – вільне, критичне, основане на принципах розуму міркування про світ і людське життя.

Філософія – це система теоретичних поглядів на світ у цілому і місце людини в ньому.

**Структура світогляду: світовідчуття; світосприйняття; світорозуміння.**

**Світовідчуття** – спосіб ствердження **світогляду**, в якому світ і ставлення людини до нього відтворюються у чуттєво-емоційній формі. Переживання та оцінки звернені не до окремих явищ, а до світу в цілому і до загальної позиції людини в ньому. Це є духовний стан людини, який визначає прийняття чи неприйняття людиною світу, її довіру або недовіру у ставленні до людей тощо.

**Світосприйняття** – на цьому рівні **світогляду** світ дається людині як цілком предметна реальність, яка певним чином організована та впорядкована. На цьому

етапі переважають різного типу знання, просторово-часові уявлення про світ, які об'єднуючись утворюють цілісний образ світу.

**Світорозуміння** – рівень **світогляду**, на якому відбувається подальша конкретизація світосприйняття, що перетворює його в вищий рівень організації **світогляду**, що дозволяє надати людині мотиви та орієнтири вибору у кожній життєвій ситуації. Тобто світ набуває цілісності. Світорозуміння – абстрактне мислення + теоретичне пізнання.

**Світобачення має такі принципи:** монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм, раціоналізм, сенсуалізм.

*Монізм* (грец. monos - один) – розуміння буття як єдиного у своїй основі.

*Дуалізм* (віл лат. dualis – подвійний) – визнання двох коренів буття – морального та духовного – рівноправними і взаємодіючими.

*Плюралізм* (лат. pluralis – множинний) – розуміння буття як абстракції від реально існуючої множини речей, якостей, процесів і явищ.

*Скептицизм* (від грец. skeptis - розглядання) – філософський напрямок, що висуває сумнів в якості принципу мислення, особливо сумнів у надійності істини.

*Догматизм* (грец. dogma - думка, вчення, постанова) - некритичний, односторонній, антиісторичний тип мислення, що оперує незмінними поняттями без урахування конкретних умов місця, часу дії, що спирається на бездоказові, довільні положення.

*Раціоналізм* (від лат. ratio – разум) – філософський напрямок, що визнає розум основою пізнання і поведінки людей.

*Сенсуалізм* (франц. sensualisme, від лат. sensus - сприйняття, почуття, відчуття) - напрямок в теорії пізнання, згідно з яким чуттєвість (відчуття, сприйняття) - основа і головна форма достовірного пізнання.

### **Предмет і функції філософії. Філософія в системі культури.**

Питання, що вивчає філософія, є найбільш проблематичним для неї, оскільки проблематика її історично змінювалася. У різні епохи у філософії домінували то вчення про буття, то про пізнання, то політичні та етичні проблеми. Виходячи із загальної спрямованості філософії, її предметом можна трактувати як досягнення розумом всезагального.

**Предметом філософії є найбільш загальні засади сущого (буття-небуття, простір-час, причинність, сенс людського існування, істина, добро, свобода), з яких «конструюється» світ.**

### **Структура філософії:**

- онтологія (вчення про першооснову буття, сфери буття і категорії, основне питання : «Що таке світ?» «Як він влаштований?»)

- гносеологія (теорія пізнання яка досліджує закономірності процесу пізнання, основне питання – «Що означає пізнати?» «Що таке пізнання?»)
- антропологія (вчення про сутність людини, а також про співвідношення в людині природи та культури, основне питання «Хто така людина», «Яке місце займає людина?»)
- аксіологія (вчення про цінності, яке досліджує закономірності побудови сфери цінності, основне питання «У чому цінність і сенс життя?»)
- соціальна філософія ( вчення про сутність суспільства і його структуру в цілому, у найбільш загальних законах його розвитку, основне питання «Що є суспільство?»)
- етика ( вивчає морально-цінне відношення до світу, основне питання «В чому сутність добра і зла?») - естетика (наука про красу, «В чому суть краси і гармонії»)
- логіка (наука про мислення, вивчає форми, закони та норми правильного мислення, основне питання «Яка природа людського мислення?»)
- історія філософії ( вивчення історичних досягнень філософської думки від античності до сьогодення, основне питання «Як розвивається філософська думка?»).

### Функції філософії:

- світоглядна (філософія бере участь у формуванні світогляду з теорем. та понятійним поясненням світу)
- методологічна ( сукупність найбільш загал. ідей та принципів, що застосовується у вирішенні конкретних та практичних завдань)
- гносеологічна ( розроблення оцінювання припущень пізнавального процесу)
- прогностична ( формуються гіпотези про загал. тенденції розвитку буття і свідомості, людини, суспільства)
- критична( у процесі суспільного розвитку люди відмовляються від застарілих поглядів та уявлень, стереотипів, цінностей, хибних світогляд. настанов)
- аксіологічна ( виявляється у допомозі людині визначити цінності і самоцінності життя, моральні принципи, гуманістичні ідеали. Це особливо важливо в умовах загострення глобальних проблем сучасності)
- гуманістична ( полягає в адаптації та життєстверджувальній ролі філософії для кожної людини у сприянні формування гуманістичних цінностей та ідеалів).